

SZEGFŐ LÁSZLÓ

Rex et sacerdos

Az egyházatyák teológiai elmélkedéseiben gyakori, hogy hasonlataikat a természeti jelenségek köréből merítik. Szent Gellért is a Nap járásáról szólva elmondja, hogy keletről nyugatra halad, majd éjjel úttalan utakon jut vissza keletre. „Mi más ez jelképesen – írja –, mint annak bemutatása, hogy *a földkerekség ismeretlen, soba nem hallott népeihez* elküldetett az apostoli prédikáció ragyogása, hogy áthassa az emberek titkos, rejtett belsejét, és elvezesse ezek tudatlanságát az ő ragyogásuk révén Krisztushoz, akit a Szentírásban Keletnek neveznek, és az igazság Napjának mondanak?” A 9–10. század folyamán számos, a keresztény világ által jól ismert nép (dánok, svédek, vikingek, szlávok stb.) tért meg, s a 10. század második felére elérkezett a kereszténység befogadására a magyarok népe is, „amelyről – írja Regino apát – a korábbi nemzedékek azért nem hallottak, mert nevük sem volt”.

Hazánkban a korai térítőmunka felemás eredményeket hozott. A Bizáncban megkeresztelkedett Bulcsu vezért keményen elmarasztalták a bazileos krónikásai hitszegő volta miatt, ám dicsérték Gyula vezért, aki ugyancsak ott hajtotta keresztvíz alá a fejét, szállásterületére hozott egy jámboréletű szerzetest – akit a bizánci pátriárka „Turkia püspökévé szentelt” – s a továbbiakban hithű keresztény módjára élt. E misszió leglátványosabb eredménye akkor bontakozott ki, amikor Géza nagyfejedelem feleségül vette Gyula leányát, Saroltát, aki a fejedelmi törzs szállásterületén is szorgalmazta a térítést. Kortárs szerző írja róla: „ennek a hölgynek a vezetésével kezdődött a kereszténység Magyarországon, de ez a pogánysággal megfertőztetett vallás megzavarosodott, és a lanyha és megfélemlített kereszténység rosszabb kezdett lenni a barbárságnál”. Hasonlóképpen cselekedett férje, Géza is, aki „az igaz Isten mellett hamis isteneknek is áldozott, s amikor egy főpapja figyelmeztette erre, azt mondta, elég gazdag vagyok, és megvan a kellő hatalmam, hogy ezt tegyem”. E viselkedés valószínű magyarázata: a kereszténység megfordította a pogány túlvilágképet, melynek következtében a „megistenültnek” hitt nagyhatalmú szellemősök a másvilági hierarchia csúcsáról a pokol legalsó bugyraiba kerültek át, amit a legelőkelőbbek igen nehezen emészthettek meg.

Már Géza is „kegyesen és bőkezűen bánt az idegenekkel, kiváltképp a keresztényekkel”, „a papokat és szerzeteseket befogadta, színe elé bocsátatta és szívesen hallgatta meg őket”. Bár a hagiográfus itt bizonyosan saját keresztény hite hirdetőire gondolt, megfogalmazása nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a különféle vallások képviselői a fejedelem előtt hitvitákat rendezhettek, ahogyan ez a kazár kagán vagy Aba király udvarában is megesett. Csak István ismerte fel a keresztény hitre térés valódi célját és fontosságát, s a feladat betöltéséhez – legendája szerint – követek és levelek útján segítőköt kért mindenünnen. Elsősorban „apátok és szerzetesek fogtak vándorbotot”, hogy oltalmába ajánlják magukat és felajánlják szolgálataikat, de bőkezű ven dégfogadásának hírére „Isten szolgálói közül mások is” özönlöttek udvarába. Az előrelátó, bölcs uralkodó pedig a keresztény hit hathatós terjesztése érdekében koronát és áldást kért a pápától.

A képmombolások korának politikai csatározásaiban a bazileosz (732-ben) elkobozta a Szentszék bizánci területen lévő birtokait, az illír prefektúrát pedig, amely

eddig joghatóságát illetően Rómához tartozott, a konstantinápolyi pátriárka fennhatósága alá rendelte. Illíria (klasszikus értelemben: Dalmácia, Moesia és Pannónia) elvesztése a pápaság számára végérvényesnek látszott, amikor a bolgárok görög rítus szerint vették fel a keresztséget (865). A római egyház a terület és népe visszahódításának érdekében újra életre hívta a pannóniai érsekséget, a Krisztus-táitvány szent Andronikosz egykori püspöki székhelyén, Szirmiumban, és a szlávok nagy apostolát, szent Metódot szentelték fel e főpapi székre. Ám éppen a magyar honfoglalás hiúsította meg ennek a déli és keleti szlávok római rítus szerinti térítését célzó, nagyszabású tervnek a megvalósulását. Így hát a pápaságnak igen jól jött István kérelme és felajánlkozása, koronát küldött tehát a magyar nagyfejedelmnek, s új keresztény királyságát apostoli áldással és felhatalmazással támogatta a független magyar egyházi szervezet kiépítésének szándékában.

A magyar államalapítás időszakában még általánosan vallott felfogás volt, hogy a független uralkodó egyben népe tejhatalmú főpapja, egyházának első embere is. „Valójában csak az nevezhető igazán királynak, aki maga is Isten szolgája, ...aki az erényekre vezérli magát – írja Gellért –, nem pedig a bűnökre, az örök életre, s nem a pokolra, Isten dicsőítésére, s nem a világ kevélységére.” István, igaz fejedelmi többször, maga is így nyilatkozott önmagáról: „Mi is Isten szolgálói vagyunk.” Rendelkezéseiben különösen kiemelte a papok szerepét mondván: „a pap mindnyájatoknál többet dolgozik”, hiszen ő nem csak a saját ügyeiben jár el, hanem az egész közösség üdvéért munkálkodik. Fia számára a példás élet mértékéül szabja: úgy kell uralkodnod, hogy „valamennyi egyházi személy joggal nevezhessen igazi keresztény hitű férfiúnak”, s előírja, hogy udvarának első helyére az „egyházi rend” kerüljön. Mivel az egyházat „sancta ecclesia”-nak nevezi, egyben azt is sugallja, hogy tagjai „sancti”, azaz szentek. (A rendíthetetlen igehirdetőkről, hitükben szilárd hívekről később szent Gellért ezt expressis verbis ki is mondja.)

A király főpapi mivoltából eredően az egyházi méltóságok élén állt. Püspökségeket, apátságokat alapított, a Szentszék egyetértésével érseksége(ke)t szervezett, s szándéka szerint töltötte be a méltóságokat. Az országba érkező vendégeket, utazókat, zarándokokat udvarába hozatta, kihallgatta őket, s ezt követően vagy megajándékozva újukra bocsátotta, vagy hazánkban marasztalta ezeket. Gellértnek is felajánlja: „Maradj nálunk, hogy jól menjen sorod!” Ám amikor ő makacsul ragaszkodik eredeti szándékához, „öröset adva melléje” erőszakkal maradásra bírja. A velencei származású szent legendája is István egyházi hatalmára hivatkozik, amikor azt írja: Gellértet „felsőbb végzésből választották főpappá”. Gellért pedig így nyilatkozott: „az ország legkeresztényibb királya, István, püspökké nevezett ki”.

István egyháza belső ügyeiben is szuverén módon döntött: a somogyi tizedet a pannonhalmi monostornak adva udvarházakkal kárpótolta veszteségéért a veszprémi püspökséget. Biztosította az egyháznak és papjainak a világi bíróság alóli mentességét (privilegium fori) magának tartva fenn a jogot, hogy az esetleg vétőket négyszemközt vagy nyilvánosság előtt megintse, vagy az egyházi hatóság ítélőszéke elé állítsa. Az új egyházmegye megszervezésén fáradozó püspököknek engedélyt ad, sőt utasítja, hogy a templomokból és monostorokból válogassa össze tetszése szerint társait; s mivel maga is munkálkodik „hithű papjai segítségével népe térítésén”, örömmel veszi, ha az tanult férfiakat, magyar nyelven avatott módon tolmácsolni képes papokat választ az igehirdetésre, térítésre, keresztelésre.

Rendszeresen és módszeresen ellenőrizte – olykor fia, Imre herceg bevonásával is – papjait, szerzeteseit életvitelükben, vallási áhítatukban, gyakran próbára is téve őket

(mint pl. a nagyétkű szent Günthert a nagyböjttben frissen illatozó sült páva felszolgálásával). Nem csak a papokat, szerzeteseket, zarándokokat látta el különféle adományokkal, de őket, „Krisztus szolgáit és bizalmasait” bízta meg gyakran, hogy alamizsnáját eljuttassák az arra rászorulóknak. A király és a királyné óriási összegeket áldoztak katedrálisok, monostorok, templomok, kápolnák, zarándokházak építésére és felszerelésére. Elrendelte István, hogy papjai megélhetésének biztosítására az ispánok tizedet szedjenek, de anyagiilag és szolgáltatásokkal is segítsék az egyházszerző munkát, karhatalommal vezessék a népet a keresztségre. Tíz falu közösségét kötelezte templom emelésére, s plébánosa, papja megfelelő létfeltételeinek biztosítására. Püspökeinek parancsba adta, hogy az új templomok számára papról és (szer)könyvekről gondoskodjanak magára vállalván azt, hogy az egyéb egyházi felszerelést (miseruha, oltárterítő) királyi mivoltában adományozza. Törvényt hozott a templomok menedékjogának korlátozására, felhatalmazta (az ispán mellett) papjait is, hogy a vasárnapi munkát végzők állatait, eszközeit elkobozzák, kötelezzék az embereket a vasárnapi misehallgatásra, azoknak, akik ott fecsegnek, fabuláznak a szertartás alatt az egyházból való kiűzésére vagy akár megkorbácsolására is. A boszorkánynak kikiáltottak oktatását és büntetését is a papokra bízta, akik ítéletet mondhattak a gyónást elmulasztók fölött is. Püspökeinek értelemszerűen még nagyobb hatáskört biztosított: egyházmegyéjükben templomokat, monostorokat építhettek, temetőket szentelhettek, iskolát alapíthattak minden rendű és rangú tanulónak, oktatókat fogadhattak, könyvügyekben intézkedhettek, az általuk felszentelt papokat püspökségük különféle pozícióba helyezhették. Dómkolostorokat, káptalanokat szervezhettek, papjaikat, szerzeteseiket kemény regula szerint kormányozhatták. Joguk volt a vallás ellen vétők felett ítéletet mondani, a pogánykodókat, de a közönséges dolgokban vétkeket is megkorbácsoltathatták, bilincsekbe verethették, ugyanakkor élhettek egyházuk menedékjogával, s módjuk volt arra, hogy – akár főbenjáró bűnnel vádoltak esetében is – kegyelmet eszközöljenek ki. A király évente, Mária mennybemenetelének ünnepén (Nagyboldogasszony napján) Székesfehérvárott „zsinatot” tartott főpapjaival, s végakarátának végrehajtását is első sorban a püspökökre bízta.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy szent István uralma egyházi vonatkozásokban teljesen korszerű volt, erős kézzel, személyes döntések sorával, törvényekkel, felelősségteljes intelmekkel, lankadatlan ellenőrzéssel irányította, szervezte a keresztény egyház kiépülését, ő maga megfelelt a kor elvárásainak, szuverén államában híven és sikeresen töltötte be a „rex et sacerdos” minden feladatát.

István örökébe, mint az új magyar állam megoltalmazására és a kereszténység megszilárdítására legalkalmasabbnak látszó személy, Orseolo Péter lépett. A szent király leánytestvérének fia uralmáról keveset tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy az István által beindított modernizációs folyamatokat – talán a szükségesnél is türelmetlenebbül – tovább vitte. Jó kapcsolatot ápolt a pápasággal, szívélyes viszonyban állt a bencés rend fellegrárával, Monte Cassinóval. Egyháza ügyeiben gyakorolta „főpapi” jogkörét: életre hívta a budai káptalant, s építtetni kezdte a saját temetkezőhelyéül kijelölt pécsi székesegyházat. Az őök tisztelete iránt nagyon is fogékony Magyarországon saját nimbusza növelése érdekében meg kívánta honosítani az időközben szentség hírébe került dédapja, a dinasztiaalapító Pietro I. Orseolo (másképpen Petrus de Ba-zoario) dózse kultuszát.

Bár Péter apja, Ottó Orseolo, velencei mértékkel mérve kiprovokálta kortársaitól a szimoniákus jelzőt azzal, hogy dózseként saját testvéreit juttatatta főpapi székekre, az

új magyar király úgy ítélte meg, hogy neki „sacerdos”-ként joga van egyháza legbensőbb ügyeibe is beleszólni, és – minden valószínűség szerint – a királyi tanács – melynek részét képezte a püspökök tanácsa is – megkérdezése nélkül vagy véleményének figyelmen kívül hagyásával döntött olyan jelentős ügyekben is, mint pl. két általa alkalmatlannak vélt püspök leváltásában. Súlyosabban nyomott a latban, hogy megszegte a püspökök és keresztény főrangúak előtt Istvánnak tett esküjét, hogy tudniillik az özvegy királynét megvédelmezi és javaiban nem háborgatja. Gizellát jövedelmei egy részétől megfosztotta, más részét zároltatta, őt magát pedig Veszprémben házi őrizetben tartatta. Am ön magát így felmentenie még országa első számú egyházi embereként sem állt jogában, értelemszerűen esküszegőnek bizonyult, amit ellenzéke sietett ki is aknázni ellene.

Péter tehát követte nagy elődje példáját, megkísérelt eleget tenni a „rex et sacerdos” kívánalmainak, de türelmetlensége, erőszakossága, ebből következően belső támogatottságának elvesztése miatt nem tudott megfelelni e feladatoknak. A püspökök tudtával és beleegyezésével palotaforradalom robbant ki ellene, elmenekült az országból, a magyarok pedig István király sógorát, a korábbi nádort, Aba Sámuelt választották meg a trónra.

Sámuel uralkodásának kora (1041–1044) szent Gellért teológiai munkálkodásának eredményeképpen egyházi, vallási szempontból igen jól adatolható néhány esztendő. Úgy tűnik, uralma biztosításának érdekében valamiféle nemzeti egységfront kialakításán fáradozott: eleget kívánt tenni az egyházi elvárásoknak a „rex et sacerdos” szerepkörben is, ugyanakkor tömegbázisát a pogány érzelmű, sok esetben hitehagyó népeség alkotta, akik a régi nemzetségi rend és tulajdonviszonyok helyreállítását várták tőle, de megtúrte éppen az egyház hatalmának ellensúlyozására a (szociális követelésekben a pogánysággal egy húrton pendülő) Balkánról beszivárgó eretnekeket is.

Abát Gellért a zsarnokok közé sorolta, „akik csak azért uralkodnak, hogy címük legyen, a népet felzabálják, az adókat behajtsák, és önmagukat felmagasztalják stb. és a világ kívánsága szerint a hiábavaló hírnévnek áldozzanak, nem királyok, hanem felforgatók”. Azért cselekszenek így, hogy „istenként tiszteljék őket”, azaz legalább is a legfelső uralkodói kör kacérkodott a pogány-kori teokratikus világkép felelevenítésének gondolatával. Éppen ezért vitathatja el az Isteni fenséggel szembehelyezkedő királytól a „sacerdos” mivoltot Gellért: „Jónéhányat közülük – írja – csak talpnyalásból neveznek Isten szolgáinak: a tudatlan halandók csak azért hízelegnek nekik, mert megadómanyozzák őket, holott nem értenek máshoz, mint a lovak vizeletéhez.” Az utalás egyértelműnek tűnik, hiszen a „napjainkban”, „nálunk”, „a mi Pannóniánk” stb. kifejezések konkretizálják, hogy elsősorban hazánkról van szó, ahol „a királyt félik, noha holtában csak féregnek és rothadásnak (Iob 25,6) nevezhető, és ostobán a herceget tisztelik az isteni rendelkezés és törvény ellenére”. A főpapok közül sok nem áll a hivatása magaslatán, „lealjasodott szolgálataikkal” a király gyarló tetteit igazolják, „felmentik a hazugokat és gonoszokat ajándékokért, és a fejedelmeket, akiknek fel-fuvalkodott lelkét Isten harag nélkül fogja szétzúzni, gyalázatos hízlekedésekkel veszik körül hamuhoz hasonló ajándékok fejében”. Haszonlesés, gerinctelenség, behódolás a legszembeötlőbb: „Immár melyik püspök fogja fel, hogy ő kiválasztott? Inkább a királyi palástba öltözött okádásak adóznak zajos tetszéssel, ráadásul olyan undorító dolognál, amely a legalantasabb oldala az egész természetnek”. Az ilyen helyezkedő, elvtelen, a „csepürágók orgiáin”, éjszakai tivornyákon tobzódó, kötelességeiket elhanyagoló vagy szándékosan kerülő egyháziakat Gellért „csak látszólagos papoknak” tekinti, mert „szajhákkal és mindenféle prostituáltakkal összeállva”, azok tetszését hajkurászva

„bujálkodnak”, „a legcsábítóbb örömöknek” szolgálnak, „dőzsölnek gyomorpukkadásig”, „a hatalmasokat gögös vérű családjukért dicsőítik”, „házzól házra futkosnak kapzsiságból és ajándékvágyból”, s „magas tisztségeikben sürgölődnek” Isten szolgálata helyett. Íme, egy helyzetkép: „Hogy Krisztus néhány papja mi módon él? – csupán vadászatok és civakodások, rablások és hatalmaskodások, mulattatók, kicsapongások, az isteni törvény áthágása, ágyasok serege – bőségesen elmondhatják. Arról, hogy vajon vannak-e hamis próféták is e gyakran öntözött, de mégis öntözetlen és tisztátalan földön, azok mesélhetnek, akik püspöki széket ragadtak maguk alá, noha alig hallottak a zsolnárokról az iskolában. A többről meséljen Germánia, de Pannónia se hallgasson!”

Mint említettük, politikai megfontolásokból Aba is követte az egyházi hagyományokat: az 1042. év húsvétját éppen Marosvárott, Gellért székhelyén ülte meg. Ám a főpap – mint ez köztudott – véres leszámolásai miatt nem volt hajlandó ünnepi koronázását elvégezni. Jelen voltak azonban olyan püspökök, akik a – szokásoknak megfelelően nagycsütörtökön az oltárra helyezett – koronát felemelvén a király elé mentek, fejére helyezték a diadémot, majd a papok és a nép kíséretében bevezették a templomba a húsvét vasárnapi, feltámadási szertartásra. De Gellért nem hátrált, elkövetkező bukását is megjövendölve szószékről fenyegette meg az uralkodót, de elmarasztalta a megalkuvó főpapokat is mondván: „inkább meg kell őrizni azt, ami szent, inkább el kell rejteni a gyöngyszemeket, semmint a kutyák és disznók elé vetni (Mt 7,6). Nincs nagyobb ostobaság, mint Isten elébe helyezni az ördögöt, a lelkiek elé a testieket, tenyéren hordozni a királyi süveget, s lábuk elé szómi Krisztus igéit. Ó, gyalázat, gyakran tapasztalunk ilyesmit!” A szent legendája szerint a király „barátai körében” is voltak a „szabad művészetekben jártas”, tudós egyháziak, akik intettek a tolmácsnak, hogy ködösítse a szöveget, így akarván a szent férfiút megoltalmazni az uralkodó haragjától, de ő – s ebből láthatni, hogy tudott magyarul – felszólította a fordítót szavai pontos tolmácsolására.

Nem a személyes példa, nem az őszinte vallásosság, csak a pusztá jog és a gátlástalan erőszak az, ami a király egyházi vezető, „sacerdos” pozíciójában érvényesül, ezért a jobb érzésű papok is csak „magukban morgolódnak, parancs és megkérdőzés nélkül pisszenni sem mernek, nehogy megsértsék a királyi füleket. Azt mondják: Hogyan mondhatunk a királynak nem tetsző dolgokat? Haragra gyullad, dühre gerjed, és mi hallassuk szavunkat? Inkább színlelt kacajra fakadnak, semmint, hogy Isten hatalmas igéjét hirdessék. Ezt pedig azért cselekszik, hogy egyrészt rokonaikat ne függesszék fel a rájuk ruházott hivatalokból, másrészt őket magukat ne fosszák meg főpapi palástjuktól.” Pedig a veszély igen nagy: megsokasodtak azok, akik „pogány módra élnek” és „a pogányság trágadombján vetik meg a lábukat”, halottaikat „mint a mezei barmokat, kopjafák jele alá temetik, istentelen siránkozással” gyászolják meg őket, „az örjögés és révület, a jóslás és ráolvasás szelleme” hódít körükben, akik lázadók és javíthatatlanok, az „ál-keresztények tömege” kiváltképp nálunk gyarapszik, a már megkeresztelték körében is sok az ellenség, s a még hivatásuk szerint működő papjaik hiába riogatják a hitelhagyókat, hogy számukra teremtette Isten a poklot, a gyehenna tüzeit, ahol a Sátánnal együtt égnek majd örökkön örökké, nincs komoly fogantatja. Sőt egyre terjed a Balkánról az a dualista eretnokség, amelyet később bogumilizmusnak neveznek, fő tételében a manichaeista tanításokat követi, élesen ketté választja a szellemi és az anyagi világot (az utóbbit az ördög alkotásának tartja), s ebből messzemenő következtetéseket von le, tagadja a test feltámadását azt állítva, hogy Krisztus sem öltött valóságos emberi testet, visszakövetelik a holtak lelkeiért felajánlott engesztelő alamizsnát, gyalázzák az

egyházat és a papokat stb. A világi hatalom elnéző „az ilyenek sületlenségével szemben”, sőt a velük szembeszegülő püspökök hatáskörét névlegessé silányítva a szólástól is eltiltják és meg is adóztatják őket, hogy „az eretnekek kénye-kedve szerint teljesen meggyengüljön az egyház”. A fő-főeretnek (heresiarcha) pedig maga az uralkodó.

Az egyházon belül tehát teljes az anarchia. A tanult papság egy része ugyan még nem tántorodott el, de a tanokban veszélyes újszerű dolgokra hallgat vagy inkább ragaszkodik az az ókor „ostoba filozófusainak dajkameséihez és a pogányok szövegeihez”, melyek alapján lelkesen tanítják a grammatikát, retorikát, de elhanyagolják a Szentírást, s „lélektelenül mormolják imáikat”, kérkednek tanultságukkal és tudományukkal.

A krónikák megvádolják Abát, aki szerintük „úgy vélekedett, hogy az uraknak mindene közös a szolgákkal, ... nemtelen parasztokkal étkezik, lovagol és társalog”. S eközben – mint a marosvári eseményeknél – ott látjuk a karrierista, írástudó papokat is, akiről Gellért így vélekedik: „akik Isten egyházában nem mernek szólani, noha a trivium, a három tudomány boncolgatásával hetvenkednek és a parasztnál részegkednek, tekintsük fertőnek, szavaikat ganéjnak”.

Meghamisítanánk persze az igazságot, ha elhallgatnánk, hogy az egyház, a kereszténység ügye mellett számos igehirdető híveivel rendületlenül kiáll, „akad sok szent ember és igen ájtatos férfiú” is, „az egyházi előírásokat szabályosan megtartó szerzetes”, akiknek legfőbb gondja és törekvése, hogy a „Krisztushoz sereglő” pogányok minél alaposabban ismerjék meg a keresztény tanokat, és az eltávolodottak, hitehagyók visszataláljanak az anyaszentegyházba. „Azt hirdetik a népnek, ami hasznára van a discséretes életvitelnek és a feddhetetlen cselekedeteknek”, természetesen ezt „inkább az erények tanításával, semmint a szépen szerkesztett szavak választékosságával” érik el. A jó pap a személyes példamutatás erejével győzi meg híveit, „az erények iskolájában gyakorolja a szent tudományt”, célja megvalósítása érdekében Isten igéjével felfegyverkezve „élőszóval töri meg az eretnekek veszett dühét”. Hősiesen viselnek el balsorsot, üldöztetést, börtönt, „nem félnek semmiféle megtorlástól”, hanem a világi hatalmasságok és istentelen pártfogoltjaik ellen harcolnak „az utolsó csepp vérükig a hitért és az igazságért”. Gellért meg van győződve arról, hogy igehirdetésük eredményes lesz, a pogányokat „a hét lelki ajándék világosítja meg”, befogadják Krisztus evangéliumát, s az isteni kegyelem révén, amely nekik adatik, a „pogányság pázsitja megtermékenyül”. „Magam is – írja töretlen optimizmussal – valahányszor a pogányokat tanítom, akik nem ismerik Krisztust, és ők az Ige hallatán megtérnek Isten befogadására, a meggyőzésel, a szóval és a hittel Krisztust vetem nekik, és Krisztus előttem jár a magvetésben.”

Az erőviszonyok tehát nem tolódtak el visszafordíthatatlanul a király és a világi hatalom javára. A tirannus módjára kormányzó Aba Sámuel magának követelte ugyan a „rex et sacerdos” címet és a belőle következő hatalmat politikai helyzete megszilárdítása érdekében, de valójában a pogány velleitású tömegekre támaszkodva, az ősi hiedelemvilágot favorizálva „istenkirályként” uralkodott. Így következett be halála is: a vesztes ménfői csatából menekültében „régii csapdába esett” és megölték. Az a „régii csapda” minden bizonnyal a szakrális királygyilkosság szokása volt, amely a szakrális fejedelmekre minden katasztrófa esetén várt. Igazolni látszik ezt az a tény is, hogy a nép a későbbiekben is szentnek kijáró tisztelettel övezte.

Péter király második uralma idején külsőségekben – a jelentősebb vallási ünnepek (pl. pünkösöd) jeles egyházi központokban (ez esetben Székesfehérvárt) történő megülvése – még tartotta magát az István-kori szokásokhoz, de az általa vállalt német hűbér már jogilag is aláasta királyi tekintélyét, s megkérdőjelezte „főpapi” mivoltát is. Sér-

tettségéből fakadó zsarnoki ténykedése, kegyetlen megtorlásai, zsoldosainak fékezhetetlensége, gátlástalan rablásai, gyilkosságai, szexuális túlkapásai végül is összeküvéseket, majd nyílt ellenállást váltott ki, az államhatalommal és a kereszténységgel szemben elementáris erejű pogánylázadás kirobbanását eredményezte, amelynek áldozatául esett számtalan kereszténnyel együtt sok pap és szerzetes, köztük a kiváló teológus és lánglelkű térítő, szent Gellért püspök is.

A trónra emelt Vazul-fi, I. Endre néhány életben maradt püspökkel keresztény ordo szerint koronáztatta meg magát, elrendelte, hogy a nép körében, „aki a scythiai, ősi pogány szokást el nem hagyja, s nyomban vissza nem tér Jézus Krisztus igaz vallására, és nem hallgat a szent törvényre, amelyet az isteni király, István adott volt, fej- és jószágvesztéssel bűnhődjön”. Oltalmába vette a papságot, visszaállította a keresztény szertartásokat, parancsot adott a lerombolt és elpusztított templomok helyreállítására, tehát valóságosan arra törekedett, hogy népe számára igaz „rex et sacerdos” legyen. Vele egy időben lépett fel Hildebrand bencés szerzetes, a későbbi VII. Gergely pápa, akinek radikális reformtörekvései már egészen más ideológiai és politikai perspektívába állították a világi uralkodók és az egyház viszonyát.

ADORJÁNI ENDRE: I. BÉLA